

A Mester

Nádasdy Kálmánnal a Nemzetiben az Othellónál találkoztunk.... Hetvenötödik születésnapján lehetőséget kaptam, hogy az Új Tükör hasábjain nyílt levélben köszöntsem [Új Tükör, 1979. november 25., 47. szám]. Szeretném, ha ez az írás mindenképpen bekerülne a könyvbe.

Te voltál az én egyetemem....

Bessenyei Ferenc a hetvenöt éves Nádasdy Kálmánról:

Amióta megismertem, mindig azt hittem róla, hogy Őt tulajdonképpen egy varázsköpeny takarja. A köpeny csillagszöttes, amelyben ha Ő belép a fénybe, megszázsorozódik, bölcsességgé, ízléssé, tapintattá, színpadi méretűvé felnagyított szenvedéllyé, mesterségbeli tudássá – mindent tudássá.

Hol tanulta az átélés és a "csinálás" titkát, a tempó és a ritmus egybehangzó alkotó harmóniáját, milyen kísérleteken érlelődik az emberábrázolás csodája? Honnan hozta ezeket? Zenéből, költészetből?

A seccorecitatívók, áriák, monológok leheletfinom pianók és a paroxizmusig felfokozott fortissimók világából? Két cigarettaszippantás között, jelenetek szünetében, a hármas öltöző előtt szórta kifogyhatatlan kincseit gyémántfényű szellemének.

A varázsköpeny mögé nem láttunk soha, de ha nincs varázsló, nincs varázslat sem.

Mit kaptunk tőle? A színész, akár prózai, akár operaénekes, a legszebb energiáinak kifejezését: kifejezhetőségét. A rendezők egy életen át kimeríthetetlen ötlettengert: pedagógiát, pszichológiát, tapintatot, emberséget és a megvalósítás kérlelhetetlen, már-már kegyetlen következetességgel kikényszerített végeredményét. A művészi fantázia szivárványt megsokszorozó színeit, amely mögött ott van az egész kozmikus világ. Egy rendező egyetlen jó mondatával felvonásokra bevilágosíthatja a színész előtt az utat: Ő csodálatos szivárványhíddal kötötte össze a múlt, jelen és jövő művészi, erkölcsi energiáit.

Akihez közülünk olyan kegyes volt a sors, hogy ennek az üstökösnek a fénycsóvjába kerülhetett, az magán hordja a jegyeit, amíg él. Ő az utolsó polihisztor, akiben együtt a zene, a cselekvés.

Kétszer volt prózai gyújtópont. És szerencsémre az egyikben társa lehettem.

Az Othello próbaidejének összes tanulságát leírhatnám, s ez generációkra elég lenne intő, figyelmeztető példának, hogy az emberábrázolás művészi méltóságához merre vezet az út. Te világítottad meg, miként kell elmondani a szenátus előtt, hogy mi volt az én "egész varázseróm". Desdemona apja házában Desdemona két lázasan csillogó szemének miként kell elmondani azt a vallomást. A szeretetre-szerelemre éhes, szeretkezéssel egyértékű vallomásban Othello beszél, beszél, hogy beszélhessen a szerelemről. Minden újrakezdett mondata egy-egy ölelés.

Vagy az "Isten veletek bokrétás hadak". Búcsú a férfiszellem, a férfibecsvágy teremtette virtusnevelő, véres háborúktól. Búcsú a megcsúfolt hiteinktől, eszméinktől, hiszen Othellónak leáldozott a napja.

Ahogy babonás mesét hazudik a kendőről, mert nem akarja elhinni, és mennyire fáj, mikor el kell higgye, hogy nincs kendő, elveszett a tisztaságba, a hűségbe vetett hite.

"Van rá okod, van rá okod szívem, szűz csillagok, ne halljátok, mi az... Én megöllek, hogy tovább szerethesselek."

Majd a csodás diadal, amely a halálban visszaadja az ember méltóságába, az ember tisztaságába vetett hitét, és már csak azt kéri, "annak fess, aki voltam. Ne is szépíts, ne is csúfíts, csak ezt írd: nem okosan, de nagyon szeretett."

Tőled tanultuk, hogy csak az a művészet a jó, amely az embert az ember méltóságára ráébreszti és fölneveli. Hogy a művészet soha nem a békességből, hanem a fájdalomból és örömből születik. Rajtad keresztül éreztük meg az iszonyodást, amikor elmondtad, hogy az ízlések eltorzulása, eltorzítása révén mind több színházban csak vicsorog és ordít a művészet eltorzult arca. Művészet helyett visszatérnek a gátlástalan bestialitásba. Tehát az állatvilág úgynevezett "boldog" és valójában iszonyatos felelőtleniségébe való átálmódás és átaltatás. Vajon azok, akik este héttől tízig fára akarnak mászni, vissza tudnak-e térni másnap a városokba, hogy gyógyítsanak, tanítsanak, esetleg tanuljanak?

A jelek nem biztatók.

Abban a végletes, tévedésekkel és akarásokkal lázas igazság-keresésünkkel felforrósodott korszakunkban, mindig akadt két cigarettaszippantás között egy-egy félmondata, amellyel a fantáziánk túlhabzásait vagy elbizonytalanodásunkat beterelte az alkotás, a szerep formálás, "a cselekvés fő vonalába".

Az ember emberméltóságát kell állítani a művészet központjába.

Mert a színház az emberi szellem legmagasabb rendű igényei közé tartozik, az emberi szellem tisztessége és méltósága szolgálatában áll. Az embert önmaga fölé tudta emelni.

Ki tudta szűrni az ember, a művész külső és belső káoszából a csendet, a harmóniát.

Hiszen te tudod mindannyiunknál jobban, hogy minden hangzás a csöndhöz viszonyul. A csöndhöz, amelyben a lélek, a szellem megtermékenyül.

Tudom, hogy ezek a gondolatok a mi kis mikrotársadalmunkban, elidegenedett világunkban, cinizmussal telített világunkban mosolyogni valók. De ha nem volnának Hozzád hasonlók, a mosolygóknak teljesen eltűnne az arcukról a mosoly.

Nekem Te voltál a főiskolám, az egyetemem. Veled, a létezéseddel az élet megadott nekem, nekünk, akik tudtunk Rád figyelni: mindent.

Nádasdy Kálmán kézzel írt levélben válaszolt. Most látom csak, hogy a levelet február 2-án keltezte, viszont az expressz borítékon március 17-i dátum van. És az én ceruzával rótt feljegyzésem: meghalt 1980. április 17-én.